

ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΗΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΗΣ Γ ΛΥΚΕΙΟΥ

ΚΕΙΜΕΝΟ

Διονύσιος Σολωμός

Ὁ Κρητικός

1 [18.]

.....
.....

- Ἐκοίταα, κι ἦτανε μακριά ἀκόμη τ' ἀκρογιάλι·
«Ἀστροπελέκι μου καλό, γιά ξαναφέξε πάλι!»
Τρία ἀστροπελέκια ἐπέσανε, ἓνα ξοπίσω στ' ἄλλο
Πολύ κοντά στήν κορασιά μέ βρόντημα μεγάλο·
5 Τά πέλαγα στήν ἀστραπή κι ὁ οὐρανός ἀντήχαν,¹
Οἱ ἀκρογιαλιές καί τά βουνά μ' ὅσες φωνές κι ἂν εἶχαν.

2 [19.]

- Πιστέψετε π' ὅ,τι θά πῶ εἶν' ἀκριβή ἀλήθεια,
Μά τές πολλές λαβωματιές πού μῶφαγαν τά στήθια,
Μά τούς συντρόφους πῶπεσαν στήν Κρήτη πολεμώντας,
Μά τήν ψυχή πού μ' ἔκαψε τόν κόσμο ἀπαρατώντας.
5 (Λάλησε, Σάλπιγγα! κι ἐγώ τό σάβανο τινάζω,
Καί σχίζω δρόμο καί τς ἀχνούς ἀναστημένους² κράζω:
«Μήν εἶδετε τήν ὁμορφιά πού τήν Κοιλάδα ἀγιάζει;
Πέστε, νά ἰδεῖτε τό καλό ἐσεῖς κι ὅ,τι σᾶς μοιάζει.
Καπνός δέ μένει ἀπό τή γῆ· νιός οὐρανός ἐγίνη·
10 Σάν πρῶτα ἐγώ τήν ἀγαπῶ καί θά κριθῶ μ' αὐτήνη.
– Ψηλά τήν εἶδαμε πρωί· τῆς τρέμαν τά λουλούδια
Στή θύρα τῆς Παράδεισος πού ἐβγῆκε μέ τραγούδια·
Ἐψαλλε τήν Ἀνάσταση χαροποιά ἡ φωνή της,
Κι ἔδειχνεν ἀνυπομονιά γιά νά 'μπει στό κορμί της·
Ὁ οὐρανός ὀλόκληρος ἀγρίκαε σαστισμένος,
Τό κάψιμο ἀργοπόρουνε ὁ κόσμος ὁ ἀναμμένος·
Καί τώρα ὀμπρός³ τήν εἶδαμε· ὀγλήγορα σαλεύει·

Όμως κοιτάζει έδω κι εκεί καί κάποιονε γυρεύει»).

3 [20.]

Άκόμη έβάστουνε ή βροντή.....

Κι ή θάλασσα, πού σκίρτησε σάν τό χοχλό πού βράζει,⁴

Ήσύχασε καί έγινε όλο ήσυχία καί πάστρα,⁵

Σάν περιβόλι εύώδησε κι έδέχτηκε όλα τ'άστρα·

5 Κάτι κρυφό μυστήριο έστένεψε⁶ τή φύση

Κάθε όμορφιά νά στολιστεϊ καί τό θυμό ν' αφήσει.

Δέν εϊν' πνοή στόν ουρανό, στή θάλασσα, φυσώντας

Ούτε όσο κάνει στόν άνθό ή μέλισσα περνώντας,

Όμως κοντά στήν κορασιά, πού μ' έσφιξε κι έχάρη,

10 Έσειότουν τ' όλοστρογγυλο καί λαγαρό φεγγάρι·

Καί ξετυλίζει όγλήγορα κάτι πού έκειθε βγαίνει,

Κι όμπρός μου ιδού πού βρέθηκε μία φεγγαροντυμένη.

Έτρεμε τό δροσάτο φως στή θεϊκιά θωριά της,

Στά μάτια της τά όλόμαυρα καί στά χρυσά μαλλιά της.

1 αντίχαν=αντηχούσαν

2 άχνός=αμυδρή φηγούρα, έτοιμη να σβήσει

3 τώρα ομπρός=μόλις, πριν από λίγο

4 σκίρτησε= «σκιρτούσε»: αναταρασσόταν, χοχλός=κοχλασμός, βράσιμο

5 πάστρα=καθαρότητα, διαύγεια

6 έστένεψε =επιβλήθηκε (στην φύση), την ανάγκασε

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

A1. Να αναφέρετε ονομαστικά τρία από τα κύρια θέματα της Επτανησιακής Σχολής και για το καθένα να γράψετε ένα παράδειγμα από το ποιητικό κείμενο του Διονυσίου Σολωμού που σας δόθηκε.

Μονάδες 15

B1. Σύμφωνα με την Ελένη Τσαντσάνογλου, ένα από τα γνωρίσματα του σολωμικού έργου είναι ότι ο ποιητής συνθέτει τη φυσική και τη μεταφυσική πραγματικότητα.

α) Να εντοπίσετε και να σχολιάσετε δύο εικόνες του κειμένου που να επιβεβαιώνουν την παραπάνω άποψη.

(μονάδες 10)

β) Γιατί, κατά τη γνώμη σας, ο ποιητής επιλέγει να αναγάγει το

απόσπασμα 2 [19] τη λυρική του αφήγηση σε επίπεδο μεταφυσικό; (μονάδες 10)

Μονάδες 20

B2. Στο απόσπασμα 3[20] ο Σολωμός αναπτύσσει το μοτίβο της σιγής του κόσμου πριν από τη θεία επιφάνεια. Να βρείτε δύο εκφραστικά μέσα με τα οποία αποδίδεται το μοτίβο αυτό στο συγκεκριμένο απόσπασμα (μονάδες 10) και να τα αναλύσετε (μονάδες 10).

Μονάδες 20

Γ1. Να σχολιάσετε τους παρακάτω στίχους:

α) «Άστροπελέκι μου καλό, γιά ξαναφέξε πάλι!»

Τρία άστροπελέκια επέσανε, ένα ξοπίσω στ' άλλο

Πολύ κοντά στην κορασιά μέ βρόντημα μεγάλο·

(σε μία παράγραφο 80-100 λέξεων) (μονάδες 15)

β) Έψαλλε την Ανάσταση χαροποιά ή φωνή της,

Κι έδειχνεν άνυπομονιά γιά νά 'μπει στό κορμί της· (σε μία παράγραφο 60 – 80 λέξεων) (μονάδες 10)

Μονάδες 25

Δ1. Στο παρακάτω απόσπασμα από το ποίημα του Γεράσιμου Μαρκορά «Ο Όρκος» ο Μάνθος (ήρωας της Κρητικής επανάστασης των ετών 1866-1869, που έχει σκοτωθεί στο ολοκαύτωμα του Αρκαδίου) απευθύνεται στην ετοιμοθάνατη αγαπημένη του. Να συγκρίνετε ως προς το περιεχόμενο το απόσπασμα αυτό του Μαρκορά με το κείμενο του «Κρητικού» που σας δόθηκε.

Μονάδες 20

Άκοῦ, **Εὐδοκία!**¹ – Σαν **ἐπαψαν** στο οὐράνιο **περιγιάλι**

Τοῦ **φτάσιμού** **μας** ἢ **χαραῖς**² – **ώιμέ!** – τά μύρια κάλλη,

Ποῦ³ **μ'** **ἐνα** βλέμμα **ἐξάνοιξα**⁴ **τριγύρου** **σκορπισμένα,**

Χλωμά καί **κρύα** μοῦ **φάνηκαν**, θυμούμενος **ἐσένα.**

Ἐπῆρα **δρόμο** **μακρυνό.** Σάν πότε **θά** σέ φέρη

Στήν ἀγκαλιά μου ὁ Θάνατος ρωτοῦσα κάθε ἀστέρι,
Καί ὀμπρός ἀπέρναα⁵ κ' ἔκανα σέ Ἀνατολή καί Δύση
Τό ἀγαπητό σου τ' ὄνομα γλυκά νά ἠχολογήσῃ.
Σέ πλάγι οὐράνιο, ποῦ ψυχὴ δέν ἦτανε κάμμία,
Θλιμμένος χάμου ἐκάθισα. Στή μοναξιά τῇ θεία
Τά πρῶτα τῆς ἀγάπης μας εὐτυχισμένα χρόνια]
Μοῦ φτερουγιάζανε ὀμπροστά, σάν τόσα χελιδόνια.
Ὁ νοῦς μου ξαναγύριζε – κ' ἰδέξ θαυμάσιο πρᾶμα! –
Ὁ, τι θωροῦσε ὁ λογισμός ἔπαιρνε σῶμα ὀμπρός
μου,
Ὅποῦ⁷ δέν εἶναι πρόσκαιρο, σάν τ' ἄλλα ἐδῶ τοῦ
κόσμου.

.....
ὦ! πᾶμε, ἀγάπη μου γλυκειά! πᾶμε, ὁ καιρὸς μᾶς
βιάζει!
Δέν εἶναι χόρτο ἢ λούλουδο ποῦ ἐκεῖ νά μὴ σέ
κράζῃ.
Ἐκεῖ ἀπὸ χρόνια ἡ μάννα σου καὶ ὁ δοξαστός σου
κύρης
Τῇ θεία φτεροῦγα τῆς ψυχῆς ἀκαρτεροῦν νά γύρης.
Πᾶμε! – ὁ καλὸς Ἡγούμενος⁸, οἱ Κρητικοί μας ὅλοι
Θὰ ἰδῆς ποῦ θᾶρχωνται συχνὰ στ' ὠραῖο σου
περιβόλι,
Καὶ θ' ἀγροικήσῃς ἀπ' αὐτούς, ποῦ γύρω μαζωμένοι
Στὴ χλωρασιά⁹ θὰ κάθωνται, τί μάχαις ἔχουν γένη,
Καὶ πόσα ἐβάψαν αἵματα κάθε βουνὸ τῆς Κρήτης,
Πρὶν σκύψῃ πάλε στὸ ζυγὸ τὴν ἔρμη κεφαλὴ της.

Π.Δ. Μαστροδημήτρης, Ὁ Ὀρκος τοῦ Μαρκορά, Εκδόσεις Κανάκη, σσ.
140-141.

1. Εὐδοκία: τὸ ὄνομα τῆς ἀγαπημένης τοῦ Μάνθου
2. ἡ χαраίς: οἱ χαρές
3. ποῦ: ποῦ
4. ἐξάνοιξα: εἶδα, διέκρινα
5. ἀπέρναα: περνούσα
6. ποῦχαν μᾶς ἰδῆ: ποῦ μας εἶχαν δει
7. Ὅποῦ: ποῦ
8. Ἡγούμενος: ὁ ηγούμενος τοῦ Ἀρκαδίου

9. χλωρασιά: βλάστηση, πρασινάδα

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ

A1. Τρία κύρια θέματα της Επτανησιακής Σχολής που υπάρχουν στο ποιητικό κείμενο του Σολωμού είναι:

- Οι αναφορές στη φύση: «τρία αστροπελέκια πέσανε ένα ξοπίσω στ' άλλο» (απ. 1 [18] στ. 3)
- Η αναφορά στην πατρίδα: «μα τους συντρόφους πόπεσαν στην Κρήτη πολεμώντας» (απ. 2[19] στ. 3)
- Η αναφορά στη θρησκεία: «κι έδειχνεν ανυπομονιά για να' μπει στο κορμί της» (απ. 2[19] στ.14)

B1. Στη σολωμική ποίηση γίνεται συνύφανση δύο επιπέδων, του πραγματικού με το φανταστικό. Τη φυσική διάσταση των πραγμάτων συμπληρώνει η μεταφυσική διάσταση, δίνοντας έτσι στα πράγματα μια νέα υπόσταση.

α) Η σύνθεση του φυσικού με το μεταφυσικό επίπεδο αισθητοποιείται με την αντίστοιχη εικονοπλασία. Χαρακτηριστικά παραδείγματα εικόνων που επιβεβαιώνουν το παραπάνω είναι: «κάτι κρυφό μυστήριο εστένεψε τη φύση/ κάθε ομορφιά να στολιστεί και το θυμό ν' αφήσει» (απ. 3[20] στ. 5-6), όπου το ξαφνικό τέλος της καταιγίδας ακολουθεί η εμφάνιση μιας απόκρυφης δραστηριότητας. Άλλη μία ακόμα εικόνα σύζευξης του φυσικού κόσμου με τον μεταφυσικό βρίσκεται στους στίχους «εσειότουν τ' ολοστρόγγυλο και λαγαρό φεγγάρι/ και ξετυλίζει ογλήγορα κάτι που εκείθε βγαίνει/ κι ομπρός μου ιδού που βρέθηκε μια φεγγαροντυμένη» (απ. 3[20] στ. 10-12), όπου το φεγγάρι ξετυλίγεται και μέσα απ' αυτό βγαίνει μια γυναικεία μορφή.

β) Στο απόσπασμα 2[19], και ειδικά στους στίχους 5-18 η αφήγηση ανάγεται από το λυρικό επίπεδο στο μεταφυσικό. Η τοποθέτηση των στίχων σε παρένθεση (παρένθετη ενότητα) δείχνει την πρόθεση του ποιητή να μεταφέρει την υπόθεση του έργου στο μεταφυσικό επίπεδο. Με αυτόν τον τρόπο ο Σολωμός δύναται να δώσει στα πράγματα μια νέα διάσταση. Η έντονη μεταφυσικότητα αναδεικνύει έννοιες με μεγάλο ηθικό και

φιλοσοφικό βάρος, όπως είναι η ανάσταση των νεκρών, η συνέχιση της ζωής μετά το θάνατο, αλλά και θέματα για την πίστη και τη θρησκευτικότητα. Ο χρόνος καταργείται, η ζωή και ο έρωτας διαρκούν αιώνια. Όσα δεν βίωσε ο άνθρωπος στην επίγεια ζωή του, θα τα γνωρίσει μετά θάνατον, αλλά στην αιώνια διάστασή τους. Συνεπώς, ο σωματικός θάνατος δεν πρέπει να αντιμετωπίζεται με φόβο, γιατί η μεταθανάτια ζωή υπάρχει δικαιώνοντας ηθικά και πνευματικά την ψυχή.

B2. Η ατμόσφαιρα των αποσπασμάτων 1 [18] και 2 [19] αλλάζει στο απόσπασμα 3 [20]. Η αλλαγή αυτή συνίσταται στον τρόπο παρουσίασης της φύσης. Τις εικόνες που παρουσιάζουν τις άγριες στιγμές της φύσης διαδέχονται εικόνες απόλυτης ομορφιάς, γαλήνης και σιγής του φυσικού τοπίου. Σε όλο το απόσπασμα είναι εμφανής η μεταβολή των καιρικών συνθηκών, υπάρχουν όμως εκφραστικά μέσα που κάνουν ακόμη πιο έντονη και χαρακτηριστική την κυριαρχία του μοτίβου της σιγής και της ακινησίας.

- «κι η θάλασσα, που σκίρτησε σαν το χοχλό που βράζει/ ησύχασε και έγινε όλο ησυχία και πάστρα» (απ. 3 [20] στ. 2-3): η προσωποποίηση της θάλασσας, η παρομοίωσή της με «χοχλό που βράζει», αλλά και οι πλεονασμοί «ησύχασε» και «όλο ησυχία» με παραστατικότητα μεταφέρουν την επικράτηση της σιγής. Επίσης, ο διασκελισμός στους στίχους 2-3 δείχνει πόσο ξαφνικά και γρήγορα έγινε η αλλαγή του καιρού, προμηνύοντας την επενέργεια κάποιας «κρυφής» δύναμης.

- «δεν ειν' πνοή στον ουρανό, στη θάλασσα, φυσώντας/ ούτε όσο κάνει στον ανθό η μέλισσα περνώντας» (απ. 3 [20] στ. 7-8): με λεπτότητα και ακρίβεια στο νόημα φανερώνεται η πλήρης σιγή και ακινησία με ένα μοτίβο που συναντάμε και σε άλλα σολωμικά έργα (π.χ. στο θέμα του «Πειρασμού» στους Ελεύθερους Πολιορκημένους). Ο ήχος της μέλισσας στο άνθος είναι ανεπαίσθητος, είναι ο ελάχιστος ήχος που αντιλαμβάνονται οι αισθήσεις του ανθρώπου. Τόση είναι η ησυχία που επικρατεί. Όλη η πλάση προετοιμάζεται και αναμένει το «μυστήριο» που πρόκειται να συμβεί.

Συνεπώς, με το μοτίβο της σιγής και της ακινησίας προετοιμάζεται η εμφάνιση της Φεγγαροντυμένης. Επίσης, τονίζουμε ότι η ηρεμία της φύσης φέρνει εσωτερική γαλήνη στα πρόσωπα της ιστορίας.

Γ1. α) Ο Κρητικός επικαλείται το αστροπελέκι ζητώντας την εύνοιά του για να σωθεί ο ίδιος και η κορασιά. Η προσωποποίηση και ο πλεονασμός που κάνει ο Κρητικός δείχνουν την ψυχική του κατάσταση. Είναι μόνος και απελπισμένος και χρειάζεται το αστροπελέκι για να δει με το φως του πόσο απέχει το ακρογιάλι. Το αστροπελέκι, ενώ είναι φυσικό φαινόμενο που καταστρέφει, εδώ φέγγει και ευνοεί την προσπάθεια του ήρωα. Η φύση απαντά με τρία αστροπελέκια (τριαδικό σχήμα-δημοτικό τραγούδι). Είναι μεγαλειώδης, ζωντανή, συμμετέχει στα ανθρώπινα. Τονίζεται ότι τα τρία αστροπελέκια πέφτουν «πολύ κοντά στην κορασιά με βρόντημα μεγάλο» προοικονομώντας τη δύσκολη θέση στην οποία βρίσκεται.

β) Στους στίχους αυτούς περιγράφεται η κορασιά μέσα από τις αφηγήσεις των αναστημένων. Η ίδια είναι βουβό πρόσωπο στην ιστορία, αλλά οι έμμεσες αναφορές αναδεικνύουν την αγνότητα και την ευχάριστη διάθεσή της, στοιχεία χαρακτηριστικά του τρόπου με τον οποίο εξιδανικεύει τη γυναικεία ομορφιά ο Σολωμός. Η κορασιά βγαίνει από την πόρτα του Παραδείσου τραγουδώντας με αγαλλίαση το μήνυμα της Ανάστασης. Ταυτόχρονα, στους στίχους εκφράζονται και οι θρησκευτικές αντιλήψεις για την «εν σαρκί ανάσταση νεκρών» στην οποία πιστεύει η Ορθόδοξη Εκκλησία.

Δ1. Σολωμός και Μαρκοράς, εκπρόσωποι της Επτανησιακής Σχολής, έχουν κοινά στοιχεία στο ποιητικό τους έργο, όπως προκύπτει από την παράλληλη ανάγνωση των αποσπασμάτων του «Κρητικού» και του «Όρκου». Τα κύρια θέματα που θίγονται στα αποσπάσματα είναι η θρησκεία, η πατρίδα, η φύση, η αγάπη για τη γυναίκα.

- Ως προς το ιστορικό πλαίσιο παρατηρείται ότι είναι κοινό. Και οι δύο ιστορίες αναφέρονται στους αγώνες των Κρητών απέναντι

στους Τούρκους. Αγωνίζεται ο Κρητικός στην Επανάσταση του 1823-1824. Αγωνίζεται και ο Μάνθος στην Επανάσταση του 1866-1869.

- Στο περιεχόμενο ενδιαφέρουσα είναι η αναλογία που υπάρχει ανάμεσα στους δύο αφηγητές-πρωταγωνιστές. Η εσωτερική τους ζωή συνίσταται στα ίδια ιδανικά, στην ανδρεία που πηγάζει από την αγάπη για την Κρήτη, στη θρησκευτικότητα τους και στη μάχη για την αγαπημένη τους. Το ποίημα του Μαρκορά τιτλοφορείται «Ο Όρκος» παραπέμποντας στην ηθικότητα του ήρωα. Την ίδια στιγμή ο Κρητικός στους στίχους 2-4 του 2[19] ορκίζεται σε ό,τι θεωρεί γι' αυτόν ιερό (εκκλήσεις εμπιστευσης) ενισχύοντας την ακλόνητη ηθική του.

- Ειδικά, κυριαρχεί το θέμα του αγώνα μεταξύ του έρωτα, της ζωής και του θανάτου. Ο σωματικός θάνατος των δύο γυναικών προοικονομείται και τελικά χωρίζει τους πρωταγωνιστές από τις αγαπημένες τους, τις οποίες αναζητούν στη μετά θάνατον ζωή. Και στα δύο αποσπάσματα οι νεκροί ανακαλούν επίγειες μνήμες ως τρόπο γεφύρωσης του χάσματος ζωής και θανάτου. Συνεπώς, και στα δύο αποσπάσματα γίνεται αναγωγή από το φυσικό επίπεδο στο μεταφυσικό.

- Η διαφορά στα δύο ποιήματα βρίσκεται στον τρόπο παρουσίας του μεταφυσικού σκηνικού. Ο αναστημένος Κρητικός την ώρα της Έσχατης Κρίσης αναζητά την κορασιά ρωτώντας τους νεκρούς («Μην είδετε την ομορφιά;... Ψηλά την είδαμε πρωί»). Ο Μάνθος που μόλις έχασε τη ζωή του στη μάχη ανέβηκε στον ουρανό παρακαλώντας την ετοιμοθάνατη αγαπημένη του να έρθει κοντά του («Άκου Ευδοκιά... Ω! πάμε αγάπη μου γλυκειά!'). Πάντως και οι δύο πρωταγωνιστές επιδιώκουν την αιώνια ένωση με τις αγαπημένες τους, τις οποίες τελικά δεν συναντούν.

- Ο ρόλος της φύσης: Είναι καταλυτικός και στα δύο αποσπάσματα. Στον «Κρητικό» η φύση άλλοτε ενισχύει άλλοτε όχι την ανθρώπινη προσπάθεια. Πάντως συμμετέχει σ' αυτήν αποτελώντας αναπόσπαστο τμήμα της. Αντίστοιχα, ο Μαρκοράς παρουσιάζει τη φύση ως συνοδοιπόρο του Μάνθου. Ρωτά τα στοιχεία της αν είδαν την αγαπημένη του. Ανακαλεί από την επίγεια ζωή του εικόνες του φυσικού τοπίου.

- Εικονοπλασία: Υπάρχουν ανάλογες εικόνες και εκφραστικοί τρόποι α) των ηρώων που αναζητούν την αγαπημένη τους «επήρα δρόμο», «σχίζω δρόμο», «να μη σε κράζη», «και τς αχνούς αναστημένους κράζω» β) της φύσης «στο ουράνιο περιγιάλι», «μακριά ακόμη τ' ακρογιάλι», «στ' ωραίο σου περιβόλι», «σαν περιβόλι ευώδησε».

(Το απόσπασμα από τον «Όρκο» του Μαρκορά συσχετίζεται παράλληλα κυρίως με το απόσπασμα 2 [19] του «Κρητικού». Ωστόσο, μπορεί να γίνει παραλληλισμός και με τα άλλα αποσπάσματα του «Κρητικού» όσον αφορά στον τρόπο απεικόνισης της φύσης.)

Επιμέλεια: Ευαγγέλου Μ. – Μαμέκας Η.